فکر څه شی دی، غوره فکر کوم دی؟

لیکنه: دکتور عائض القرني

ژباړه: دکتور شفیق الله امین

دانسان دهغوځانګړتیاووڅخه چې الله تعالي ورکړي دي یوه هم دفکر کولو ځواك دي، که انسان دا صفت په ښه توګه په کار واچوي، دبریالیتوب په زینه دپورته تګ وړکېدای شي، اوکه له دې صلاحیت څخه یې ګټه وانه خیستله ګویا ځان ته یې د نا کامۍلاملونه برابرکړل، ویلای شو چې کله ژوند دتفکیر څخه خالي شي بیا پکې بریالیتوب ناشونی شي.

تفکیر دمعلوماتو څخه دپایلولاس ته راوړولو نوم دي. زمونږ په وړاندې څومره اوازونه شکلونه چې دبهرنیو حواسو په توسه یې محسوسوو او همدارنګه زمونږ په دننه کې دذهن دلیاري موجود تصورات دتفکیر په توسه را ټولیږي پر تله او تلل کیږي-البته دایمان، عقائدو او ارزښتونو په رڼا کې – او په پایله کې دهدفونوپه ټاکلو او په ژبني، سلو کې، رواني او نورو غړو خپل اغیزغورځوي، یو انګلیسي فیلسوف وائي:ځیني خلك په کال کې یواځې دوه یا درې ځلې فکر کوي، فکر ښه او ناوړه صفتونه لري، ددې لپاره چې انسان خپل فکر له ناوړو صفاتو څخه وژغورې او تل دښه او نیك فکر خاوند شي باید دفکر ډولونه چې ښه او ناوړه دواړه پکې وي وپیژنې.

دفکر ډولونه :

1. تولیدي فکر چې اجتهادي هم ورته ویل کیږي: دا هغه فکر دي چې نوښتونه اواختراعات کوي، په ژوندکې نوښت پیداکوي، بریالی پروژې طرحه کوي او په مناسب وخت کې مناسبې پریکړې کوي، دخاورو څخه زراود بحر څخه دملغلرودراویستلووس او همت لري.

2. انتقادي فکر: دا هغه فکر دي چې په هر کار کې نیمګړتیاوې اوغلطۍ په ګوته کولاي شي که څه هم دسمون لپاره ورسره څه نوي.

3. استیعابي اوراټولونکي فکر: هغه دي چې دنورو په نوښتونو اواختراعاتوښه پوهیداي شي، ګټه تري اخیستلاي شي خو پخپله دایجاد اواختراع ځواك نه لري.

4. غامض او نامعلومه فکر: هغه دي چې دچارو ادراك په سم ډول نشي کولاي هر څه ورته بدل او نا شوني ښکاري . ان تردې چې دخپل چاپیریال په هکله هم د فکر کولو وس نه لري، کمزوري او بې هدفه ښکاري دزړه خواله هم نشي کولاي.

5. شکي فکر: هغه دي چې هر څوك اوهر کار ورته بلا او دسیسه ښکاري، پر هرکار او هر شخص نیوکې کوي، دهیچاسره جوړه او انسجام نه لري، په هیڅ کار او زیارکې ورته ګټه نه ښکاري.

6. دمبالغي فکر: هغه دي چي هرڅه دخپل حقيقي وزن اوحجم څخه زيات او غټ ويني، په ښو او بدو دواړوکي يې مبالغه او زياتونه عادت وي، دډېرې نه غراو دميږې نه فيل جوړوي، هر څه يې حيرانونکي وي، مګرکله چي حقيقت ښکاره شي هرڅه بل ډول وي.

7. سرسرې فکر: هغه دي چي يواځې ظاهرې شيان ګوري دحقايقودلټولو کوښښ نه کوي، هرڅه ورته عادي ښکاري. لکه چي دچا په ظاهرې لباس او موټر پريکړه وکړي پرته له دې چي دهغه ديانت، اخلاق، تعليم او هڅوب ورته معلوم شي.

8. ځان پالونکي فکر: هغه دي چي هر څه خپل ځانته منسوبوې، دامي وکړه او دامي وکړه، سره له دې چي هيڅ به يې هم نه وي کړي، او نه يې کولاي شي- تل په دروا غو چليږې داسي درواغ چي درښتيا يوه خبره هم پکي نه وي، دډېرو درواغو له امله له الله تعالي سره درواغجن وليکل شي، دا ډول خلك اکثره بيکاره دځان اونو رو سره تل په چل کې وي، دډېرو درواغو نه ورته خپل درواغ رښتيا ښکاري.

9. تحليلي فکر: هغه دي چي هر شي دغور لاندې نيسي له حقيقت، لاملونو، مقدماتو، پايلو او هدفونو څخه ځان يې خبروي، په مناسب وخت کې دهغه په هکله دمناسبې پريکړې کوښښ کوي او دخپل ځان د نقش په هکله هم سوچ او فکر کوي.

10. تبريري او تقديري فکر: هغه دي چي دهرڅه له مسئوليت څخه ځان ژغورې، څه چي وشي هغه په تقدير وراړوي اوهيڅکله ځان پړ نه ګڼي.

11. جزوي فکر: هغه دي چي دواقعاتو يو اړخ ته ګوري په تفصيل او هر اړ خيزه توګه يې نه څيړي، چي له همدي کبله حقيقت ترينه پټ پاتي شي، پريکړې يې نيمګړې او د حقيقت خلاف وي.

12. هراړخيزفکر: هغه دي چي چارې په بشپړه توګه نظرته راولي، هراړخيزفکر کوي، په ډېرو جزئياتو اوتفصيل پسي نه ګرځي.

پدي تولو کي ښه او مثالي فکر کوم يو دي؟
لدي وروسته چي په لنډه توګه مود فکر دځينو ډولونو يادونه وکړه غواړم چي دهغې په رڼا کې داسي فکر انتخاب کړم چي ښه او غوره فکر ورته ويلي شو.ښه او لوړفکر هغه دي چي دڅو فکرو نو ټولګه وي، د توليدي، انتقادي، تحليلي او هراړخيزفکر صفات پکي را ټول وي، خو له دې سره سره بايد ايمان ولروچي هرڅه دالله تعالي په تقدير کيږي، مګر دا د دې معنا نه لرې چي دلاملونو او وسائلو لټون ونه کړو، بلکي الله تعالي دلاملونو، وسائلو اوپايلوخالق او پيداکوونکي دي.

دغوره فکر ځانګړتياوې :

هغه څوك چي د ښه او غوره فکرکولو ځواك لري له نورو څخه په ځانګړتياوکي بيل وي چي هغه دادي:

1. دچارو په حقايقو ژور فکر کول، يواځې په سر سري نظر باندي بس والي نه کول.

2. په بشپړ صداقت، زيار، او صبرسره په فکر کې ژور تلل تر څوانسان هغه غوره حالت دفکر ته ورسيږي چي مخکي ذکر شو.

3. فکرې نا پیلتوب، خپلواکي او دنورو دپیښو څخه ډډه کول، لکه ځیني خلك چي خپل فکر دوروستی اوریدلي خبرې یا دوروستي لوستلي کتاب پربنسټ جوړ کړي، داسي انسان خپل فکر او نظر بد لوي، لکه اسفنج چه د هر ډول اوبلنود جذ بولو خاصیت لري.

4. دباندني عالم چي ستا دفکر مو ضوع ده او دداخلي انګیزو ، نفسیاتو، تجربواومعلوماتوترمنځ یوځایوالي اوپدې کي توازن او برابر تیا ساتل.

5. په څرګندو او معنالرونکو تورودخپل فکر څر ګندونه کول، ځکه که دغوره فکر ښکاروندی ښه ژبه او الفاظ نه وي، داسي بریښي لکه خاوروکي پټ لعلونه چي ګټه ترې نه اخیستل کیږي، بلکي ښه الفاظ دغوره فکر نښه ده.

6. خپل احساسات، انګیزې او مشاعر تلل او له قابولاندې ساتل او هر وخت دهغی نه منل، کیداي شي چي ناسم وي او په غلطه لاره موږهي کړي.
لکه یوسړي یوموټر ولیدوچي په لاره کي ودریده، یو کوچني چه ویني ترې بهیږي دځان سره اوچت کړو، کوچني ته ښه په ځیر شو ویې پیژنده چه ځوی یې دي، بي درنګه یې دډریور په وهلو پیل وکړ، فکر یې کاوه چي همده په موټر وهلي دي، مګر وروسته څرګنده شوه چي بل موټر وهلي و، اودډریوریې تښتید لي و، او دې ډریور ورسره دژغورني مرسته کړې وه.

دیوشي په اړوند دتفکیر لا ملونه:
هلته ډیر پنځیز، شخصي، خارجي او لاس ته را وړي لاملونه شته چي دهغه شي په اړوند چي دفکر موضوع ده دتصور او تفکرمقدار ټاکنه کوي، چي مهم یې دادي:

1. عقل او دهغه ځواك او برلاستیا:دخلکو تر منځ دعقلي ځواك په هکله ډیر توپیر شته چي دا توپیر داصلی زیږیدني او یا دعقل د روزني اوصیقلولو له امله وي، ځیني خلك ډیر تیز، غښتلي او ځلانده فکر لري چي دشي حقیقت ته په لږه اشاره رسیږي، او ځیني نور لټان بیا دڅرګندحقیقت په پو هیدوکي هم ستو نزه لري، ددوی تر منځ ډیر زیات توپیر او تفاوت وجودلري.

2. دپینځه ګوني حواسو ځواك او سلامتیا، ځکه حواس دعقل او دهغه شي ترمنځ چي دفکر موضوع ده واسطه ګڼل کیږي، کله چي حواس سم نه وي دعقل څخه نقل شوي معلومات هم ناسم اونیمګړي وي.

دخلکو تر مینځ دحواسو په هکله هم ډیر تو پیر دي چي له دې امله دیوشي په تصور کي هم توپیر رامنځته کیږي.

3. ژبني معلومات، ځکه دژبي په توسه د شي ستا ینه صورت نیسي، کله چي ژبني ادب او تعبیر کي مهارت زیا ت ولري په هما غه اندازه کولاي شي چي دشي ښه تعریف، ستاینه او هر اړخیز معلومات په ښه توګه څرګند کړي.

4. دانسان عقاید او ارزښتونه په فکر او تصور کي سترنقش لري، چي په عقا یدو کي ـ په غیبیاتو ایمان لرل، ملي منسو بیت، په چا پیر یال کي دشیانو په حقیقت ایمان او همدارنګه دانسان په وسایلو ایمان او دهغه په ځواك او وړتیا او دهغه دنقش په حقیقت او دندې ایمان لرل دې.

5. هغه شي چې دفکر موضوع ده او دحقيقت په هکله يې تصور کوي اوځلور خواوې يې ټاکې په هغه ښه پوهيدل، تر کومې اندازې چې دهغه په هکله ژوراو دقيق علم ولري په هماغه اندازه يې تصور هم سم لاس ته راوړاي شي .

دفکر په وړاندي ستونزې:

1. په خيالونو چرتونو او بې ګټې وهمونوکې اوسيد ل او دواقيعتونو څخه سترګې پټول: دانسان چرت وهل هله ګټور وي چې دواقيعت دانکشاف ترقی او نوښت لپاره په معقوله اندازه وکارول شي، هسې نه چې کار پرېږدې دناشونو په دريابې خيالونو کې دواقعيتونو څخه لري لاهو شي، دا دانسان دفکر لپاره وژونکې ناروغې او خطرناك رنځ ګڼل کيږي.

2. دکمزورئ او عاجزئ په پلمه هرڅه پريښودل - پدې ګومان چې هيڅ نه شي کولاي، ګواکې دغه ډول انسان په خپله خوښه خپل عقل او فکر بيکاره او معطل کړ- زياراوباسه چې دښمن ته دداسې وړيا ډالۍ چې شيطان ته يې وړاندې کوي دبرې چانس ورنه کړي.

3. دډيروفکرونواو فرصتونو په وخت ديو دانتخاب په هکله مناسب اقدام نه کول، ان تردې چې دتشويش تردداوبې زړه توب له امله ټول فرصتونه دلاس ورکړي.

4. په پټو سترګودنورو تقليداو پيښې کول، په بل پسې بې تفکيره تلل، ځان په لټئ او بيکارئ روږدې کول، دفکرې خپلواکئ اونوښت څخه ويره لرل.

5. له بيکاره او بې هدفه خلکوسره ملګرې کول، ځکه کله چې انسان درون اندواونيکو خلکو سره ناسته ولاړه ولري هرومروترې متاثره کيږي، دښوصفاتو دخپلولو حس ورسره پيداکيږي، او همدارنګه لټان او بيکاران هم په خپلو ملګرو اغيزه لري.

6. عقل او فکر پداسې څه کې لګول چې دهغه لپاره پيداشوي نه وي، اوهمدارنګه فکر نه کول هم دعقل ضياع او دلوي نعمت ناشکري ګڼل کيږي.

عقل دځواك او اختصاص له چمبې څخه بهرکارول بې ګټې او بې معنا زياردي، لکه دالله تعالي دصفاتو په کيفيت، تقديراتو اوداخرت په غيبياتو کې فکرکول، ځکه داهغه څه دي چې الله تعالي انسان ورڅخه عاجز کړي دي او يواځې په خپل علم پوري يې محدودکړي دي.

7. بيکارې او په ګټورکارځان نه مصروفول، فکرګرځنده او متحرك دي که په سم او ګټورکار دې مصروف نه کړ، خامخادې په باطل او ناروا مصرووفوې.

8. په خپل کار او دنده بسنه نه لرل، داړتيا، ريا، يادنورو په خاطر کارکول، دنه قناعت سره سره خپل ځان دهغه په هکله فکر کولو ته مجبورول، پدې حالت کې هيڅکله ژور فکر صورت نه نيسي، کاربه دترقی او نوښت څخه پرته په عادي ډول په ټيټه درجه کې روان وي.

9. طفيلي عادت، يا په نورو بشيره اتکاکول، ان تردې چې په ځانګړو چاروکې هم دنورو څخه دا هيله لري چې دهغه پرځای فکر وکړي، عقل او فکر يې جامد شي، او لکه طفيلي نبات دنورو په مرسته او

ځانګو پورته ځې، کله چې هغه ځانګې وچې شي، ددې ژوند ورسره هم پاې ته ورسيږي، مګر دنوروسره مشوره يا په ښه کار کې ترينه استفاده کول نه يواځې داچې ناوړه خبره نه ده بلکې دعقل غو ښتنه ده.

10. دحواسو لټې، څکه حواس دفکر کړکۍ او دعقل لارې دي، لکه سترګې، غوږونه، لاسونه، ژبه اوپوزه (باصره – سامعه – لامسه- ذائقه – اوشامه) هر کله چې انسان خپل حواس په ګړندې کارکولواواحساس روږدې کړي تل ترينه ښه ګټه اخيستلاي شي اوچې کله يې په لټۍ اوبيکارۍ عادت کړي له کاره ولويږې اوحال يې داسې شي لکه چې الله تعالي فرمايي (وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ (د الاعراف سورت، ۱۷۹آيت.

دوزخ ته مو ډير انسانان او پيريان پيداکړي دي څکه دوۍ په زړونو پوهه نه کوي، په ستر ګو ليدل نه کوي، او په غوږونو اوريدل نه کوي، دوۍ لکه دڅارويوپه څير بلکې له هغوۍ څخه هم ډير بې لاري دي، هغوۍ غافلان اوناپوهه دي.

11. دجدال او ځان ښودنې په ازميښت کې واقع کيدل، څکه داناوړه صفت انسان په مقابل لورې دبرې لپاره دباطل پلوۍته هڅوې، چې دخلکو ترمنځ دکينې او دښمنۍ سبب ګرځې، يووالې اواتحاد ته زيان رسوې، دانسان فکر اوشخصيت ته بې ګټې مصروفيت اوتشويش پيداکوي، د نوښت مخنيوۍ کوي .

د بريالېتوب لار له کتاب څخه